

“Are there no genuine Ukrainians in Ukraine?”

En kvalitativ undersökning av historiebruk och narrativ i
Putins retorik om Ukraina från 2013 till 2022

Abstract

This study analyzes Vladimir Putin's use of history in narratives about Ukraine in outward rhetoric, and how it has changed over time since 2013. This is done through qualitative text-analysis of speeches and other texts published on the Kremlin's website. The goal is to gain a deeper understanding of one aspect behind the build-up to the current Russo-Ukrainian war, and how historical narratives can be used to legitimize inter-state conflict between two formerly close countries. The study finds two main narratives: one in 2013 where common history and religion binds Ukraine and Russia together inseparably; the other from the annexation of Crimea and onwards about a Ukraine ruled by fascist nationalists who have chosen the West over its own people. These narratives have in common a view of history, culture and religion as primordial ties between Ukrainians and Russians. In 2013 this was mostly an ascertainment. In 2022 it is, together with accusations of Nazism in Ukraine, proclaimed as grounds for a Russian invasion or "special military operation" to "de-nazify" Ukraine.

Key words: Russia, Ukraine, state narratives, primordialism, nationalism, use of history, Russo-Ukrainian war

Word count: 9990

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
2	Tidigare Forskning	2
3	Teori	5
3.1	Narrativ.....	5
3.2	Nationalism och Primordialism.....	5
3.2.1	Kulturell primordialism.....	6
3.2.2	Neoprimordialism.....	6
3.3	Historiebruk.....	6
4	Metod och Material	8
5	Bakgrund	11
6	Analys	13
6.1	Narrativets teman	13
6.2	Narrativet runt år 2013	14
6.2.1	Ekonomi och vänskap	14
6.2.2	Ortodox-slaviska värderingar	15
6.3	Narrativen från 2014–2022	17
6.3.1	Annekteringen av Krim 2014	17
6.3.2	Krig i Donbass: 2015 – 2022.....	19
6.3.3	Inför invasionen 2022.....	20
6.3.4	Invasionens morgon	22
7	Diskussion	24
8	Sammanfattning och Slutsatser	26
9	Referenser	27
9.1	Källor.....	27
9.2	Litteratur.....	27
9.2.1	Elektroniskt:	28

1 Inledning

Den 27 juli 2013 träffade Rysslands president Vladimir Putin den ukrainske presidenten Viktor Janukovyjtj i Kiev för ett gemensamt firande. I november 2013 till januari 2014 samlades hundratusentals ukrainare för att protestera mot regeringen efter att den valt närmare relationer till Ryssland över EU. I mars 2014 annekterade Ryssland Krimhalvön från Ukraina, och ett krig hade påbörjats i Donbass som med olika intensitet skulle pågå i åtta år. Den 24 februari 2022 gick ryska trupper över gränsen och invaderade Ukraina.

Att förstå hur och varför allt detta hände är en uppgift allt för stor för en person. Men hur rationaliserade man förändringen i attityd från Moskvas sida? Hur talade Putin om Ukraina 2013 jämfört med 2022 – varför var med hans ord en invasion rätt val? Och vad har de historiska jämförelser vi har fått höra i radio och på TV för betydelse i Putins retorik? Denna analys är ett försök att få ett svar på dessa frågor. Förhoppningen är att de i sin tur ska kunna ge oss en djupare förståelse för tankeprocessen bakom den ryske presidentens beslut, eller åtminstone hur de är tänkta att legitimeras för omvärlden – beslut som har lett till krig i Europa för första gången på årtionden, och en av de största flyktingkriserna globalt sedan 1960.¹

¹ Enligt Pew Research Center i mars 2022, <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2022/03/25/after-a-month-of-war-ukrainian-refugee-crisis-ranks-among-the-worlds-worst-in-recent-history/> Hämtad 2022-05-23

2 Tidigare Forskning

Inom forskning om narrativ och historiebruk har fokuset ofta legat på hur man från statens sida försöker bygga upp eller uppmuntra vissa narrativ, genom att exempelvis analysera skolböcker. Detta har fungerat som ett sätt att se hur människor på gräsrotsnivå ser på och interagerar med berättelser om det förflutna (Papadakis 2008, Bartulovic 2006). Även i konfliktscenarier tycks det då handla mer om det egna folket och hur annorlunda motståndaren är. Mitt scenario är i stället ett där jag analyserar hur det ledande toppskiktet i ett land har utgått från samma gemensamma historia med sitt grannland men med åren ändrat sitt narrativ kring den historien i takt med att en mellanstatlig konflikt har eskalerat.

Ted Hopf, professor i statsvetenskap, har skrivit om identiteter och säkerhetspolitik. Han har också skrivit mycket om specifikt Ryssland och andra före detta sovjetrepubliker. Särskilt två artiklar är intressanta för min forskning: en från 2006 som behandlar Rysslands militära intervention i Abchazien och en från 2016 om annekteringen av Krim. Den första artikeln kommer fram till att den utrikespolitiska diskursen i Ryssland har gått från att vara liberal, till en konservativ, till en "centristisk" med drag av båda. Medan den liberala var mot och den konservativa för interventioner som den i Abchazien, approprierade den centristiska diskursen aspekter av båda (Hopf, 2006).

Intressant nog identifierar Hopf den "nuvarande" (alltså från 2006) diskursen i Ryssland som tämligen konstruktivistisk, där Ryssland och ryssars identitet förstås utifrån dess relation till omvärlden. Han menar att den genomsnittlige ryssen ser sig själv som en europé i en "europeisk kultur och civilisation", och påpekar att Putin vid den tiden upprepat tar upp Ryssland och andra länders "bidrag till europeisk civilisation" (Ibid. s. 240–241). Just ordet civilisation kommer dyka upp fler gånger i min egen analys.

Artikeln från 2016 försöker förstå och förklara varför Ryssland annekterade Krim just 2014 och inte tidigare, vilket Hopf menar att de kunde ha gjort. Hans argument är att den ryska nationella identiteten och diskursen kring den hade förändrats 2014, vilket tillät den aggressiva politiken gentemot Ukraina. Han lägger dock lika stor vikt vid västerlandets agerande, för dess stöd till Maidandemonstranterna och att USA innan dess hade agerat unilateralt i sin utrikespolitik (Hopf, 2016).

Dessa två artiklar är av visst intresse för min analys, även om de har fokus på andra områden. Den första artikelns slutsats om en "centristisk" diskurs i rysk utrikespolitik kan man ana spår av även idag: Putin hänvisar till exempel till både FN-stadgan och folks rätt till självbestämmande, och till mer politiskt konservativa frågor som gamla religiösa och historiska band mellan folkslag. Däremot har jag inte varit intresserad av att sortera in Putins uttalande i sådana fack i min egen analys. Den andra artikeln talar om en förändring i den ryska

identiteten. Detta är också mycket intressant, men inte något jag kan göra några uttalanden om eftersom det inte är vad jag har studerat. Inte heller Västs agerande är relevant för min studie mer än när Putin nämner det. Däremot kommer jag fram till en viss attitydförändring i retoriken som kan stämma överens med Hopfs analys.

Kai Oppermann, professor i internationell politik, har ofta skrivit om narrativanalys av internationell politik. Han och Alexander Spencer skrev 2016 en artikel där de genom narrativanalys undersökte sociala diskurser kring "fiaskon" i utrikespolitik. De identifierar ett antal punkter som karaktäriserar sådana berättelser om misslyckande, bland annat tillskrivning av orsak och ansvar. Exemplet som används är berättelser i tyska media som rapporterade om Tysklands "misslyckande" i omröstningen om FN-resolution 1973, som handlade om en eventuell intervention i Libyen 2011 (Oppermann – Spencer, 2016).

Denna artikel tangerar mitt ämne, men den skiljer sig i att analysen undersöker narrativ om misslyckande, och mer specifikt misslyckande att intervensera i en redan pågående konflikt. Detta gör den dessutom utifrån ett socialt och medieperspektiv snarare än makthavarnas narrativ. Därför har jag inte använt artikeln i min egen analys.

Roman Szporluk är statsvetare och historiker. Han har skrivit en bok från år 2000 om rysk och ukrainsk nationalism inom Sovjetunionen, och dess betydelse för landets upplösning. Han skriver bland annat att rysk nationalism innan 1917 uppehöll narrativet om en gemensam rysk nation dit alla östslaver hörde. Vissa, som Nikolai Karamzin (1766–1826), ansåg att tsarernas autokratiska styre av Ryssland var det bästa som hade hänt landet. I en dikt av Pushkin kan man se hur dåtiden såg på Karamzins verk: "In his history, beauty and simplicity/Prove without bias/The necessity of Autocracy/And the charm of the Whip" (Szporluk, s. 208). Man kan alltså ana ett mycket gammalt narrativ med två parallella spår: alla östslaver är ryssar, och alla ryssar gagnas av att leva under autokratiskt styre. Detta stämmer överens med min egen analys, men främst eftersom boken är mer än 20 år gammal har jag inte använt mig av den i mitt arbete.

Historikern Yuliya Yurchuk har skrivit om minnet av historien i Ukraina, och hur frågor om vem som äger det förflutna har varit aktuella, och där möjligheten att ta upp ämnen som varit tabu under sovjettiden, till exempel Holodomor, har varit en del av processen att definiera en självständig ukrainsk identitet. Olika narrativ om Ukrainas offerskap under sovjetiskt och ryskt styre har kommit från både statlig nivå och från gräsrotsnivå. Yurchuk visar hur narrativ och minnet av historien kan spela en viktig roll i ett lands identitet och politik. Det är också ett exempel på hur historien kan "ändras" genom att olika delar av den inkluderas eller exkluderas från officiella narrativ för att uppnå politiska mål. Den förra presidenten Viktor Jusjtjenko ansågs vara mer demokratisk och "västvänlig", och talade om ukrainska kollaboratörer med tyskarna under andra världskriget som "ukrainska hjältar". Den mer "ryssvänlige" Viktor Janukovytsj å sin sida ville inte kalla svälten i Ukraina 1932–33 för 'Holodomor', namnet som brukar användas av de som klassar det som folkmord (Yurchuk, 2020). Denna text har gett mig viktig kontext för en del av vad som sägs i texterna jag har studerat. Den har också tagit upp den statliga nivån, vilket även jag fokuserar på. Däremot handlar

Yurchuks artikel om historieskrivningen *i* Ukraina, medan jag som sagt analyserar Putins användning av historieskrivning *om* Ukraina.

3 Teori

Mitt huvudsakliga angreppssätt för analysen är att göra en kvalitativ textanalys där jag letar efter narrativ, historiebruk, och syn på nationalitet. För att uppnå detta utgår jag från Seymour Chatmans definition av ett narrativ, Sandra F. Joiremans beskrivning av primordialistisk nationalism med bland annat Clifford Geertz som utgångspunkt, samt Klas-Göran Karlssons definitioner av historiebruk. Jag gör inte någon ”narrativanalys” som sådan utan tar i stället Alexa Robertsons råd och plockar användbara verktyg från det begreppet. Inte heller är själva historiebruket eller nationalismen mitt huvudsakliga fokus: de är verktyg för att förstå och analysera texternas budskap och aspekter av deras narrativ.

3.1 Narrativ

En användbar definition av narrativ kommer från Seymour Chatman, där ett narrativ delas upp i *historia* och *diskurs*. Historien, eller *histoire*, är vad som berättas. Historien kan sedan delas upp i ytterligare två kategorier. Det ena är själva innehållet eller handlingen. Det andra är något Chatman kallar *existents*: karaktärer eller fenomen som har med handlingen att göra. Diskursen eller *discourse*, även kallat uttrycket, är hur narrativen berättas. Inte bara dess struktur, utan även på vilka sätt den berättas, vilket kan påverkas av sociala normer och genrer. Alltså: ett narrativ består av historia (vad?) och diskurs (hur?) (Chatman 1978, Chatman 1990). Som Alexa Robertson påpekar (mer om henne i metoddelen) kan dock ett narrativ se ut på många olika sätt och ett narrativ måste inte nödvändigtvis innehålla dessa delar.

3.2 Nationalism och Primordialism

Primordialism är en form av nationalism som utgår från att etniska grupperingar och nationer inte är moderna, socialt konstruerade koncept: folk och nationer har alltid funnits och är historiskt knutna till ‘förfäderna’ - ofta finns både geografiska rötter och blodsband som sägs knyta en etnicitet idag och ‘samma’ etnicitet för hundratals år sedan samman till ett kontinuerligt och oföränderligt folkslag genom historien. Alla primordialister är i grunden överens om att en etnicitet är historiskt knuten och att individer inte kan byta etnicitet hur som helst. Det finns dock olika uppfattningar om vad det är som avgör vilken etnicitet en person tillhör (Joireman 2003).

3.2.1 Kulturell primordialism

Enligt detta perspektiv är det inte biologin utan kulturen som definierar en social/etnisk grupp, men när man väl är född i och växer upp i en viss identitet är det likväl den man tillhör. Sociala traditioner, språk, religion och så vidare skiljer olika etniciteter från varandra, och enligt forskare som Clifford Geertz är dessa grupper primordiala eftersom människor själva upplever att det är så. Människor definierar sig själva utifrån 'sin' kultur, och ett gemensamt språk spelar större roll än gemensamt DNA. Om du identifierar dig med kulturella institutioner som exempelvis en viss kyrka är det stor sannolikhet att du känner ett band till andra människor som också identifierar sig med denna institution, och att ni delar politiska mål (Geertz, 1963).

Dessa etniska skillnader spelar olika stor roll i vad Geertz kallar gamla och nya stater. I gamla stater som till exempel Frankrike är det staten som har hand om frågor om etnicitet, och etnisk nationalism är därför ersatt av en "civic nationalism", där människors lojalitet är till staten. Detta är en följd av modernisering. Nya stater - till exempel nyligen självständiga ex-kolonier - har ännu inte blivit fullt moderna, och därför måste statens medborgerliga nationalism tävla mot människors etniska nationalism baserad på kultur (ibid.).

3.2.2 Neoprimordialism

Sandra Joireman menar att Samuel Huntingtons teori om ett "Clash of Civilizations" skulle kunna klassas som en slags neoprimordialism (Joireman 2003). Denna teori menar att konflikter efter Kalla Kriget inte kommer föras mellan stater och ideologier, utan mellan civilisationer. Dessa civilisationer skiljer sig från varandra främst i fråga om religion och kultur. En av dessa civilisationer är Väst, en annan den islamiska, och en tredje den ortodox-slaviska civilisationen. Länder inom en viss civilisation bör samarbeta mot länder i andra civilisationer (Huntington, 1998).

Skillnaden mot andra sorters primordialism är att Huntington menar att etnisk tillhörighet under en tid var irrelevant i världspolitiken. Men hans förutsägelse om etniciteters ökande betydelse, att människor känner så starkt kring sina upplevda identiteter att de organiserar sig politiskt kring dessa i motstånd mot andra etniska grupper, stämmer väl överens med primordialismen (Joireman 2003).

3.3 Historiebruk

Klas-Göran Karlsson redogör för sju sorters historiebruk: vetenskapligt, existentiellt, moraliskt, ideologiskt, icke-bruk, politiskt-pedagogiskt, och kommersiellt. Dessa kan ofta överlappa varandra och finnas tillsammans (Karlsson 2009, s. 56–69). För denna analys är två av dessa särskilt relevanta.

Ideologiskt historiebruk är när människor med inflytande och makt som använder historia för att legitimera maktpositioner och tolka tillvaron på särskilda sätt. Målet uppnås genom att "rationalisera historien", tona ned problematiska aspekter eller misstag medan framgång lyfts fram. Historien får en tydlig och rak kronologi som ofta leder från ett mörkt förflutet, genom konflikter i modern tid där den egna gemenskapen hotas av omvärlden, till en framtid där Utopia väntar. Karlsson kopplar detta historiebruk till särskilt två ideologier: den socialistiska eller kommunistiska och den nationalistiska. I nationalistiska historieskrivningar läggs ofta särskilt fokus på territorium och etnicitet, där det egna folket har särskild rätt till ett visst territorium av historiska skäl.

Karlsson problematiserar också skillnaden mellan vetenskapligt och ideologiskt historiebruk. Vetenskapligt historiebruk syftar vanligen till att skapa ny kunskap för forskningsutveckling, men ideologiskt sådant syftar till att skapa stöd bland och mobilisera en befolkning för aktörens ideologiska syften. Det historiska sammanhanget eller kontexten är sällan intressant. "Historieideologer" vill trots det gärna hävda att deras historiebruk ligger i linje med vetenskapligt sådant (Karlsson 2009, s. 63–64).

Så kommer vi till det pedagogisk-ideologiska historiebruket. Än en gång är detta historiebruk något som främst används av människor med inflytande och makt. Här jämför man och drar paralleller mellan dåtid och nutid. Syftet är att med symbolik och metaforer framhäva en viss politisk fråga eller agenda som särskilt viktig och skapa debatt kring den. Till skillnad från i vetenskapligt historiebruk, där sådana jämförelser försöker se både likheter och skillnader, jämför man här enbart för att hitta likheter och på så sätt kunna göra en viss poäng. Jämförelserna kan vara positiva men är oftast negativa: ett nutida fenomen jämförs med ett historiskt fenomen som allmänt anses negativt, vilket väcker känslor och engagerar. Det är särskilt effektivt eftersom de historiska fenomen som tas upp inte är slumpmässiga, utan noggrant utvalda utifrån hur laddade och omoraliska de är. Ju hemskare historia desto hetare debatt (Karlsson, s 66–67). Detta historiebruk kan också användas pedagogiskt i undervisning, men den aspekten är inte lika relevant för denna undersökning.

4 Metod och Material

För att kunna analysera och diskutera materialet gör jag en kvalitativ textanalys. Det är i huvudsak en innehållsanalys med målet att förstå motivationer, tankeprocesser och syner på identitet hos objektet för analysen. I det här fallet blir det då att försöka förstå Putins intentioner bakom och attityder kring att med historiebruk skapa ett visst narrativ om grannlandet Ukraina. Jag har valt ett induktivt tillvägagångssätt och väntat med att definiera variabler tills jag hade börjat läsa texterna. Då identifierade jag vissa teman som jag såg upprepades, och undersökte hur de tillsammans bildade en viss berättelse eller narrativ. Jag valde denna metod över en diskursanalys eftersom jag i detta fall var mer intresserad av vad som uttryckligt eller underförstått sades av den styrande eliten (Putin) mer än hur den bredare sociala kontexten och språkbruket påverkade. När begreppet diskurs tas upp är de som del av narrativanalysen.

Alexa Robertson beskriver i metodboken *Textens mening och makt* narrativanalys som en mångfacetterad metod, som antingen kan vara som en verktygslåda eller en Pandoras ask beroende på vad man vill analysera. En analys av ett narrativ kommer alltså använda sig av olika verktyg och ta upp olika aspekter beroende på vad det är för narrativ. Robertson identifierar fyra sätt att läsa narrativ: holistiskt-innehållsligt, holistiskt-formbaserat, kategoriskt-innehållsligt och kategoriskt-formbaserat. Det holistiskt-innehållsliga sättet innebär att läsaren studerar narrativet eller texten i dess helhet och analyserar dess innehåll: vad säger eller vill narrativet säga? Ett holistiskt-formbaserat perspektiv innebär att sätta handlingen eller narrativens struktur i centrum för analysen. Varifrån utgår narrativet och vart är det på väg? Går det mot ljusare eller mörkare tider (Robertson, s. 236–237)?

De två senare metoderna är "kategoriska" och plockar ut särskilda delar inom narrativen att räkna och analysera. Det kategoriskt-innehållsliga sättet att läsa kallas också 'innehållsanalys': man definierar kategorier inom ämnet och sorterar sedan in enskilda yttranden ur texten i dessa kategorier. Kategorierna kan vara så små som enskilda ord. Med kategorisk-formbaserade metoder analyseras stilistiska drag och själva språket i vissa definierade enheter i narrativen. Det kan handla om särskilda metaforer eller liknelser (Ibid. s. 237).

Av dessa metoder använder jag mig främst av de två första. Jag läser först de enskilda texterna som separata helheter för att analysera vilka narrativ som jag kan urskilja, vad de vill säga och vad handlingen är. Jag försöker också identifiera narrativens *historia* och *diskurs* i enlighet med Chatmans definition. Det blir alltså, som Robertson förespråkar, ett axplock av metoder som i mina ögon bäst lämpar sig för att analysera just Putins narrativ om Ukraina. Kvantitativa metoder är i denna undersökning inte särskilt intressanta eftersom fokuset är att få ett djup i analysen mer än bredd.

De texter jag har valt ut kommer alla direkt från Kremles officiella hemsida på engelska. Texterna är alltså översatta till engelska av ryska myndigheter. Detta är en nödvändighet eftersom jag själv inte talar ryska. Det innebär att jag inte kan göra några definitiva uttalanden angående de ryska narrativen som presenteras för en inhemsk rysk publik. Texterna som analyseras har visserligen ofta varit tal som hållits till just en sådan publik, men jag vet inte vilka eventuella förändringar som har gjorts i översättningsprocessen. Däremot kan jag analysera vilka narrativ den ryska statsledningen vill föra ut till omvärlden, eftersom de ändå medvetet har översatt och publicerat dessa texter för en internationell publik.

Texterna har hittats genom att jag sökte efter vissa geografiska nyckelord: "Ukraine", "Crimea", "Donbass", "Donetsk", "Luhansk". På så sätt hittade jag tal och notiser som till olika stor del handlade om Ukraina i relation till Ryssland. Inom de texter jag hittade sökte jag vidare för att se om de nämnde något om historia, relationen mellan länderna, konflikter, med mera. Utifrån detta gjorde jag ett urval av texter som tycktes uttömmande och relevanta nog för att kunna analyseras. Ytterligare urgallring fick göras av rent praktiska skäl eftersom jag inte skulle ha plats att analysera alla texter jag hittade. Jag valde en så jämn fördelning över åren som möjligt för att bättre kunna se skillnader över tid, men med särskilt fokus på 2013 och 2022.

Valet av just dessa år kan också förklaras. 2013 var precis innan Euromaidan och annekteringen av Krim: relationerna mellan Ukraina och Ryssland var fortfarande till synes goda. I början av 2022 utbröt öppet krig mellan de två länderna. Genom att undersöka retorikerna dessa två år, med nedslag däremellan 2014 och 2017, hoppades jag kunna se hur denna drastiska förändring skedde, och hur det förklarades från den ryska sidan.

En sak att notera här är att jag i mitt sökande hittade mycket material från 2013 och 2014, och senare 2020–2022, men att det däremellan tycktes finnas brist på publicerat material värt att analysera. Söker man exempelvis efter "President of Ukraine" finns en text från december 2013, och sedan ingenting förrän två telefonsamtal i juni 2018 – därefter blir det återigen tyst till 2020. Kontrasten mot kontakten mellan Putin och Janukovyč 2013 är stor. Det är förstås möjligt att texter från 2015–2018 helt enkelt inte översatts och publicerats. En annan kanske större möjlighet är att jag med mina nyckelord inte hittade de texter som ändå fanns. Men det är också möjligt att det under åren av relativt lågintensiv konflikt i Donbass helt enkelt inte var ett prioriterat ämne för Putins regim.

En text hittade jag ändå som är med i analysen: en konferens från 2017 där en ukrainsk journalist frågade ut Putin om läget. Varje år i december håller Putin en presskonferens som sänds live i rysk TV och radio. Eftersom konferenserna är mycket långa och avhandlar en bred samling ämnen har jag valt att göra utdrag som handlar om mitt ämne och analysera dem som om de vore självständiga texter.

Det ska också påpekas att det är just texter jag analyseras. Jag har inte sett på inspelningar av talen eller lyssnat till dem. Därför kommer inte heller retoriska drag som ansiktsuttryck, kroppspråk, röster och så vidare analyseras. Det är enbart texternas innehåll som behandlas här.

Vad gäller stavning av ukrainska namn och ord har jag för enkelhetens skull utgått från TT:s stavningar. Det innebär att jag med vissa undantag, till exempel i namnet Kiev i stället för Kyiv, använder latiniserade "ukrainska" stavningar av namn i stället för de "ryska" när det gäller personer och platser i eller från Ukraina. Alltså: svensk översättning av ukrainsk stavning. När jag citerar från texterna är stavningen förstås densamma som i originaltexten, vilket kan leda till vissa skillnader eftersom de använder latiniserade ryska stavningar anpassade till engelska.

Angående citat: eftersom texterna är hämtade från Kremls hemsida, där de inte delas upp i några sidor, kommer jag inte kunna förse citaten med några sidhänvisningar. Jag strävar däremot efter att presentera alla mina citat i kronologisk ordning som de dyker upp i texterna, för att skapa en logisk följd för läsaren.

5 Bakgrund

När historiska fenomen och analogier ska analyseras är det användbart att ha en grundläggande förståelse för vad det är för historia som man pratar om. Om någon i ett tal gör en jämförelse med andra världskriget är det ju svårt att förstå om man inte vet vad andra världskriget var. Därför följer här en kort presentation i kronologisk ordning av några sådana historiska nedslag som dyker upp i de empiriska texter jag har analyserat. Informationen är främst hämtad från Per-Arne Bodins bok *Rysk kultur i 1000 år* samt Kristian Gerners *Ryssland: en europeisk civilisationshistoria*. De har kompletterats med encyklopediska källor samt en artikel av Björn Alexander Düben. Jag har strävat efter att presentera informationen så sakligt som möjligt. Nedslagen fokuserar till stor del på Ukrainas historia men tangerar av naturliga skäl också Rysslands.

Den första slaviska statsbildningen i det vi idag kallar Ukraina var Kievriket, eller *Kievan Rus* som det ofta kallas på engelska. Kievriket anses vara ursprunget för både Ryssland och Ukraina. Enligt en rysk klosterkrönika kallad Nestorskrönikan grundades detta rike i slutet av 800-talet av en Oleh (Oleg på ryska), som ska ha varit son till vikingen Rurik. Krönikan hävdar att Rurik och andra varjager (svear) bjudits in till landet av lokalinvånarna. Namnet ruser kommer möjligen från Roslagen i Sverige - man kan jämföra med finskans Ruotsi. År 988 antog rikets furste Volodomyr (Vladimir) den grekisk-ortodoxa kristendomen, och Kiev blev ett politiskt och religiöst centrum i östra Europa. Volodomyr/Vladimir blev därmed en grundande gestalt till både Ukraina och Ryssland och hans arv är omtvistat. Enligt tradition ska han ha låtit döpa sig i Kiev, men enligt en konkurrerande version var det i stället i staden Korsun på Krimhalvön (dagens Chersones, ej att förväxla med Kherson) som dopet ägde rum. Denna version har sedan 2014 föredragits i Ryssland. Att Kievriket också hade viktiga kopplingar till Skandinavien är historiskt belagt, men exakt hur viktiga skandinaver eller svear var i rikets grundande är kontroversiellt, särskilt i rysk historieskrivning (Bodin 2022, Åselius 2022, Styrman 2022).

Kievriket överlevde inte länge. Under 1200-talet föll riket för mongolerna, och under tidigt 1300-tal erövrades de västra och centrala delarna av Polen och Litauen. De östra delarna fortsatte länge vara under mongolstyre, tills även de erövrades. Under tiden utvecklades rusiska riken längre norrut (som Novgorod och Moskva) under 1400- och 1500-talet mot en rysk centralstat under Moskvastyre. I det vi idag kallar Ukraina växte spänningarna mellan polsk adel och kosackerna, ukrainska bönder som slog sig ner i de sydöstra delarna av landet. Flera uppror skedde under 1600-talet, och 1648 lyckades kosackerna erövra större delen av Ukraina. År 1654 allierade de sig med Moskva vilket så småningom ledde till att de införlivades i det ryska tsardömet. Landet fortsatte dock vara delat mellan öst och väst, och lojaliteten var inte självklar. Under Stora Nordiska Kriget

allierade sig exempelvis kosackledaren Ivan Mazepa med Karl XII mot Ryssland. När Ryssland med tiden expanderade kom även Krimhalvön att erövrats i slutet av 1700-talet, och de nya södra områdena började koloniserats av ryssar och andra folk (Gerner 2011, Styrman 2022, Düben 2020).

Stora delar av Ukraina och sydvästra Ryssland var etniskt och religiöst heterogena. Under 1800-talet började nationalismen växa fram i Europa, och även i Ukraina och Ryssland med konflikter som följd. Från 1876 till 1905 var undervisning och böcker på ukrainska förbjudna. När det ryska inbördeskriget bröt ut 1917 ledde det till en oklar status för Ukraina. I Charkiv utropades en ukrainsk sovjetrepublik, i Kiev utropades ett självständigt Ukraina. Efter kriget delades Ukraina upp 1921: de västra delarna med bland annat Lviv tillföll Polen, och de östra delarna med Kiev blev en delrepublik i Sovjetunionen. Det var i denna förvirrande tid som Ukrainas östra gräns mot Ryssland drogs. Konflikterna var dock inte över. I och med Stalins hårda kollektivisering av jordbruket på 30-talet utbröt missväxt och hungersnöd i Ukraina vilket ledde till miljontals människors död. I Ukraina anses detta ha varit ett folkmord som kallas Holodomor. Innan denna massvält var etniska ukrainare många fler än de etniska ryssarna även i de östra delarna av landet, enligt en sovjetisk folkräkning från 1926. När Nazityskland invaderade under 40-talet gick vissa ukrainska nationalister (den mest kände var Bandera) med på deras sida i hopp om att kunna grunda en egen stat. Det fanns också nationalistgerillor som stred mot både nazisterna och Sovjetunionen (ibid.).

Efter kriget förändrades Ukrainas västra gränser när Sovjetunionen annekterade de västra delarna av dagens Ukraina som hade varit del av Polen efter första världskriget, men också delar av Tjeckoslovakien och Rumänien. Ukrainsk nationalism fortsatte att hållas nere av de sovjetiska myndigheterna under de kommande åren. På 80-talet försvagades dock Moskvas auktoritet i Ukraina av allt från Tjernobylnkatastrofen 1986 till gruvstrejker i Donbass. Samtidigt som ett ukrainskt val hölls 1990 svajade hela Sovjetunionen. I augusti 1991 förklarades Ukraina självständigt, och i december samma år hölls en folkomröstning som med god majoritet bekräftade beslutet. Några dagar senare upplöstes Sovjetunionen officiellt och Ukraina var en självständig stat (Styrman 2022).

6 Analys

I de tal och texter jag har analyserat kan ett narrativ anas som i sin tur kan delas upp i flera teman. Narrativets grund kan sammanfattas som att ryssar och ukrainare är samma folk på grund av sin gemensamma historia, men att Ukraina efter 2014 har 'svikit' sitt band till Ryssland och blivit ett hot, vilket legitimerar ryska anspråk på ukrainskt territorium. Först kommer jag gå igenom de teman jag har identifierat i narrativet. Sedan går jag i kronologisk ordning igenom texterna jag har analyserat och återknyter till temana.

6.1 Narrativets teman

Detta narrativ kan som sagt delas upp i teman. Temana är inte nödvändigtvis åtskilda utan överlappar ofta och förstärker varandra. Medan vissa teman är gemensamma innan och efter Euromaidan, dyker några upp först när relationerna mellan Ryssland och Ukraina försämrats. Fast vissa, som att Ukraina hör hemma med Ryssland, dyker upp i båda men har en klart mer aggressiv och negativ klang efter 2014. Låt oss först titta närmare på de gemensamma temana:

- Ukrainare och ryssar (och belarusier) är egentligen samma folk, som hör hemma tillsammans. Det beror delvis på...
- ... den gemensamma ortodoxa religionen och Kiev som spirituellt hem för östslaver
- ... och delvis på det gemensamma historiska arvet från Kievriket och ruserna
- Ryssland och Ukraina tillhör samma "civilisation", som är geografiskt, kulturellt och religiöst betingad.
- De östslaviska folken hör samman och kan inte skiljas åt utan negativa konsekvenser. Däremot leder enhet till framgång och ekonomisk utveckling.

Det är främst dessa teman som tillsammans med fokus på ekonomiskt samarbete präglar narrativet i texterna från innan vintern 2013/2014. Sedan, från annekteringen av Krim och framåt, tar narrativet en hårdare ton. De teman som är med ovan fortsätter, men med tydligare underton av att det inte räcker att folken hör hemma med varandra: det ukrainska folket hör hemma med staten Ryssland. Utan särskild inbördes ordning är dessa teman:

- Ukraina är inte en “riktig” nation med egen identitet innan 1917. Ukrainas självständighet från Moskva var ett bolsjevikiskt misstag utan historisk grund.
- Sovjetunionens fall var en katastrof som artificiellt delade upp den “ryska civilisationen” i separata, självständiga stater. Särskilt att Krim då följde med Ukraina är negativt.
- Ryssland representerar och har ett ansvar över den “slavisk-ortodoxa” civilisation och dess folk - om Ukraina går emot Ryssland går landet emot sin plats i den ryska civilisationen.
- Efter cirka 2014 och Euromaidan har Ukraina styrts av fascister och Västerlandets agenter. Staten Ukraina började förtrycka ryssar och rysktalande, och blev därmed en fiende som Ryssland inte har något annat val än att agera mot.
- Det är Ryssland som är utsatt för hot från ett väst-orienterat Ukraina, precis som Ryssland alltid har fått försvara sig från hot västerifrån. Ryssland inte aggressivt, men om det tar aggressiva handlingar är det ändå rättfärdigat som defensiva eller preventiva åtgärder.

Dessa teman fungerar som en slags påbyggnad eller utökning av de tidigare temana. Inte nog med att ryssar och ukrainare i grunden är samma folk, egentligen finns inget “Ukraina”. Inte nog med att de postsovjetiska staterna måste ha ett nära samarbete, ett Ukraina som närmar sig Europa är ett direkt hot mot Ryssland.

6.2 Narrativet 2013

I narrativet från 2013 anses ingen oro över Ukrainas relation till Ryssland. När historia används är det för att uppmuntra till vänskap (eller kanske snarare brödraskap) mellan två länder som lika gärna hade kunnat vara samma, men nu ändå respekterar varandras suveränitet. Ekonomiska frågor är annars de som dominerar agendan.

6.2.1 Ekonomi och vänskap

Två korta notiser från slutet av 2012 och början av 2013 illustrerar hur nära staterna Ryssland och Ukraina då var. Den första är ett pressuttalande från 22 oktober 2012 med titeln ”Press statements following meeting with President of Ukraine Viktor Yanukovich”. Texten handlar nästan enbart om ekonomiska frågor, men intressant att notera är att samarbetet mellan Ukraina och Ryssland framställs som en självklarhet, och att det (enligt Putin) är lika självklart att samarbetet ska utökas, för det finns inget alternativ. Förutom de ekonomiska och strategiska resonemangen lyfts också vänskapen mellan de ryska och ukrainska folken som den starkaste grunden för samarbete mellan länderna.

Den andra texten är från 4 mars 2013 och heter ”Meeting with President of Ukraine Viktor Yanukovich”. Återigen är det mest fokus på ekonomiskt samarbete, där det lyfts fram hur lika Ryssland och Ukraina är och hur mycket de står att främjas av närmare samarbete. Det finns viss press på Ukraina att närma sig Ryssland snabbare, då landet står utanför Rysslands tullunion och riskerar att få svårt att konkurrera med Belarus och Kazakstan i handel med Ryssland. Historia nämns inte alls, men det är återigen tydligt att länderna och folken förväntas vara vänskapliga med varandra.

6.2.2 Ortodox-slaviska värderingar

I en text från sommaren 2013 med titeln “Orthodox-Slavic Values: The Foundation of Ukraine’s Civilisational Choice conference” ser man tydligt hur narrativet består av de teman som diskuterades först. Denna text är ett utdrag från en konferens 2013 i Ukraina för att fira 1025-årsjubileumet av rusernas dop (“the baptism of the Rus”, alltså Kievriket). Putin besökte över två dagar (27–28 juli) Kiev och Sevastopol och träffade Ukrainas dåvarande president Janukovyjtj. Själva texten är en transkription av ett tal Putin höll i Kiev den 27 juli.

I detta tal läggs stort fokus på den gemensamma ortodoxa religionen och Kiev som gemensamt “andligt hem” för ryssar, belarusier och ukrainare. Det talas också mycket om att “välja civilisation”: Kievan Rus valde den ortodoxa/grekiska/östliga civilisationen över den katolska/europeiska/västliga civilisationen. Även om ruser idag är uppdelade i tre olika folk, tillhör de därmed fortfarande samma civilisation. Även när folken genom historien levde i olika riken fanns hela tiden en dröm om återförening - det framställs faktiskt nästan som ett oundvikligt öde. Ukrainare hör hemma med ryssar, och har det bättre i denna civilisation. Talet håller en respektfull ton och Putin nämner flera gånger att Ryssland kommer acceptera Ukrainas egna beslut.

“This is not just Ukraine’s civilisational choice. Here at this site, at the baptismal site on the Dnieper River, a choice was made for the whole of Holy Rus, for all of us. Our ancestors who lived in these lands made this choice for our entire people. When I say “for our entire people”, we know today’s reality of course, know that there are the Ukrainian people and the Belarusian people, and other peoples too, and we respect all the parts of this heritage, but at the same time, at the foundations of this heritage are the common spiritual values that make us a single people.”

Här syns tydligt temana från ovan. Ukrainare och ryssar (och belarusier) har sitt ursprung i samma folk och en gemensam tro. Trots att folken återigen blev splittrade i och med Sovjetunionens fall är de fortfarande självklara partners. Men Ukraina måste välja Ryssland, annars kan de ‘lämnas kvar’ medan andra partners fördjupar sina relationer med Ryssland.

“We all know what happened after the Soviet Union’s collapse. I will not pass any political judgements on those events. We live in different countries today, but this fact in no way crosses out the common historic past that we

share, and that is our asset and the foundation upon which we can build new integration ties.”

Att Ukrainas plats i den ryska sfären ansågs självklar kan också ses i Putins årliga presskonferens från december 2013. Konferensen hölls samtidigt som Maidanprotesterna pågick i Ukraina, men i texten tycks Putin inte vara särskilt oroad. Sergei Loiko, en journalist från LA Times, gör en jämförelse mellan situationen i Ukraina och den i Georgien 2008 när Ryssland invaderade och ockuperade Abchazien och Sydossetien. Loiko ställer frågan:

“Is it possible, even hypothetically, that you may protect, in a similar way, the interests of Russian-speaking residents of Crimea, or Russian citizens in Crimea, or the military navy base in Sevastopol, in the event that the situation deteriorates? Is it possible at all that troops will be brought to Ukraine?”

Putin avfärdar dock liknelsen. Han hävdar att kriget 2008 var en följd av att ryska fredsbevarande styrkor i området attackerades: att skydda ryska medborgare var bara en (viktig) sidoeffekt. Det tycks inte finnas någon risk för ryska intressen eller medborgare alls i Ukraina.

“Thankfully, nothing similar is happening in Crimea, and I hope never will. We have an agreement on the presence of Russia’s fleet there. [...] And the presence of the Russian fleet in Sevastopol, in Crimea, is in my view a serious stabilising factor in both international and regional policy”

Han svarar inte på frågan mer direkt än så. Likt de korta notiserna tidigare 2013 är det i övrigt primärt ekonomiska frågor som tas upp. Men medan Putin och Janukovyjtj främst talade om ekonomiskt samarbete i positiva termer tas mer negativa perspektiv och ekonomisk konflikt upp här, av journalister som frågar ut Putin. Texten följer även narrativets teman om vikten av religion och kultur med historiska kopplingar. Den amerikanska journalisten Jill Dougherty menar att religiösa värderingar och syner på moral har kommit att dominera igen under Putin jämfört med 90-talet, och frågar om detta. Putin beskriver det som en naturlig och nödvändig följd av Sovjetunionens kollaps. När det inte längre fanns någon officiell kommunistiskt moralisk kod för ungdomar att uppfostras i behövdes något annat. För Putin är religiös moral svaret, särskilt eftersom den officiella sovjetiska moraluppfostran enbart var en “patetisk kopia” av bibeln.

Vikten av rysk kultur och dess historiska rötter å andra sidan syns i en kort diskussion om kosacker i Krasnodar. Här krävs lite kort kontext: som tidigare nämnt fanns många kosacker i Ukraina, som tidvis var i konflikt med både Ryssland och Polen. Det fanns även och finns fortfarande kosacker i norra Kaukasus, kring floden Don (Britannica 2022). Det är dessa kosacker som hänvisas till här. Frågan gäller Putins åsikt om kosackgrupper och deras självorganiserade brigader som “hjälp till att upprätthålla allmän ordning”, ifall det är föråldrat. Svaret är mycket positivt. Putin lyfter fram kosackerna och deras patriotism som en viktig del av rysk kultur. Det är inte alls gammaldags, förklarar han, utan nödvändigt.

6.3 Narrativen från 2014–2022

I mars 2014 annekterades Krimhalvön av Ryssland. Genast syns en förändring i narrativet, där Ukraina går från självklar vän till hatad fiende. Det är nu Rysslands plikt att ingripa för att rädda ryssar och ryskspråkiga i landet från de nationalisterna och fascister som sitter i Kiev. 'Historiskt ryskt' land måste återtas – men det görs i självförsvar mot västerländsk och ukrainsk aggression.

6.3.1 Annekteringen av Krim 2014

Två texter från den 18 mars är särskilt intressanta. Den ena är ett tal Putin höll, med titeln "Address by President of the Russian Federation". Här finns flera teman och historiska referenser som återkommer i andra texter. Bland annat talar Putin om det gamla Rus civilisationsval i och med Vladimirs val av den ortodoxa tron, en gemensam historia som förenar folken i Ryssland med Ukraina och Belarus, samt en syn på historiska konflikter som är oriktigt försvar av Ryssland.

Särskilt fokus läggs förstås här på Krim, och texten skiljer sig på det sättet att den mer handlar om hur Krim egentligen är ryskt snarare än hur ukrainare egentligen är ryssar. Skillnaden mot tonen bara några månader tidigare är mycket stor. Medan Putin tidigare gav försäkringar om att Ryssland skulle respektera Ukrainas rätt att gå sin egen väg, presenteras landet här snarare som en territoriell tjuv och hot mot Rysslands folk och nationella intressen. Landets nya ledare anklagas för att vara russofoba neonazister utan någon som helst legitimitet.

"However, those who stood behind the latest events in Ukraine had a different agenda: [...] they wanted to seize power and would stop short of nothing. They resorted to terror, murder and riots. Nationalists, neo-Nazis, Russophobes and anti-Semites executed this coup. They continue to set the tone in Ukraine to this day. [...] Nevertheless, we can all clearly see the intentions of these ideological heirs of Bandera, Hitler's accomplice during World War II."

Parallellen till andra världskrigets nazister som invaderade Sovjetunionen är tydlig. Bandera var som tidigare nämnt en av de ukrainska nationalisterna som samarbetade med tyskarna under invasionen. Nu sägs Ukrainas ledare gå i hans fotspår, även vad gäller antisemitism och aggression mot ryssar och Moskva. Här är alltså ukrainarna aktiva fiender till Ryssland.

Krimtatarer nämns också. Deras lidande i Sovjetunionen tas kort upp, men jämförs med hur miljontals människor, övervägande ryssar, också led under samma tid. Putin säger sig ha stor respekt för krimtatarerna och vilja se till att de får återvända till sitt hemland. I narrativet hör även de hemma i och vill tillhöra Ryssland, lika mycket som ryssarna på Krim.

"Crimea is a unique blend of different peoples' cultures and traditions. This makes it similar to Russia as a whole, where not a single ethnic group has been lost over the centuries. Russians and Ukrainians, Crimean Tatars and

people of other ethnic groups have lived side by side in Crimea, retaining their own identity, traditions, languages and faith. [...]

Incidentally, the total population of the Crimean Peninsula today is 2.2 million people, of whom almost 1.5 million are Russians, 350,000 are Ukrainians who predominantly consider Russian their native language, and about 290,000–300,000 are Crimean Tatars, who, as the referendum has shown, also lean towards Russia.”

Samtidigt som ukrainska regeringen kallas nazister tonar Putin återkommande ned det ryska hotet mot Ukraina, och understryker att Krim annekterades eftersom Krimborna ville bli annekterade. Han ifrågasätter västs och FN:s reaktioner och hot om sanktioner: när Ukraina förklarade sig självständigt hänvisade dem till FN-stadgan och det ansågs legitimt, men när Krim gör samma sak kallas det rysk aggression. Kosovo, Irak och Libyen tas upp som fler bevis på ett hyckleri. Det är alltså västvärlden – och underförstått Nato av de exempel han tar upp – som är den aggressiva parten. Putin förklarar detta med ännu en historisk parallell: en västlig ”*policy of containment*”, en uppställningspolitik, som väst hävdas ha använt mot Ryssland ända sedan 1700-talet. Allt från Ukrainas presidentval 2004 till Natos expansion österut blir exempel på denna mot Ryssland aggressiva politik.

”We understand what is happening; we understand that these actions were aimed against Ukraine and Russia and against Eurasian integration. And all this while Russia strived to engage in dialogue with our colleagues in the West. [...]

On the contrary, they have lied to us many times, made decisions behind our backs, placed us before an accomplished fact. This happened with NATO’s expansion to the East, as well as the deployment of military infrastructure at our borders.

[...] In short, we have every reason to assume that the infamous policy of containment, led in the 18th, 19th and 20th centuries, continues today. They are constantly trying to sweep us into a corner because we have an independent position, because we maintain it and because we call things like they are and do not engage in hypocrisy.”

Ryssland är alltså utsatt för aggression och beskyddar Krim mot ukrainska fascister och hycklande Natoländer. Om Ukraina skulle ha gått med i Nato skulle Natos flottor få ligga i Sevastopol, en katastrof som enligt Putin bara väntade på att hända. Trots den hårda retoriken upprepar Putin sina ord om respekt för Ukrainas rätt till självbestämmande och dess territoriella integritet. I narrativet har Ryssland alltså inte kränkt något av detta genom att annektera Krim.

”We want to be friends with Ukraine and we want Ukraine to be a strong, sovereign and self-sufficient country. [...] But as I said, only Ukraine’s own people can put their own house in order.”

6.3.2 Krig i Donbass: 2015 – 2022

Texten som analyseras nedan är från konferensen 2017, med titeln ”Vladimir Putin’s annual news conference”. Konferensen är särskilt intressant till stor del tack vare en ukrainsk journalist vid namn Roman Tsymbalyuk. Tsymbalyuk ställer frågor till Putin om konflikten med Ukraina som ofta är tämligen konfrontativa. Putins svar är väl värda att analyseras: han understryker exempelvis den återkommande poängen om Kiev som spirituellt hem för det ryska folket, och vikten av den gemensamma ortodoxa religionen.

Här återfinns några punkter från ovan. Putin ifrågasätter den ukrainska identiteten: ukrainare är ett ryskt folkslag. De är säregna ryssar, men ändå ryssar, särskilt på grund av det gemensamma arvet från Kievan Rus: den ortodoxa kyrkan. Den ukrainska staten målas upp som ett hot mot (de rysktalande) invånarna i Donbass som Ryssland gör rätt i att stå emot. Även narrativets ”civilisationsval” dyker upp igen. Ukraina sägs stå mellan två civilisationer, Europa och Ryssland. Sedan 2014 har det valt Europa, fastän folket egentligen tillhör eller vill tillhöra Ryssland.

Till skillnad från 2013 står nu Ryssland och Ukraina i konflikt med varandra, vilket också märks i retoriken. Fortfarande talas det om gemenskapen och den delade identiteten, men nu är relationen märkt av antagonism i stället för samarbete. Skulden för detta läggs helt på den ukrainska sidan. I stället för en ljusare framtid tycks narrativet ha tagit en mörk vändning, men fortfarande antyds att en bättre väg finns, det vill säga ett rysk-lierat Ukraina.

Även om Putin också 2013 menade att ukrainare och ryssar var i grunden samma folk fanns någon slags acceptans för skillnaderna mellan länderna. Den ukrainska identiteten ifrågasattes inte utan var något som lätt kunde finnas sida vid sida med den ryska. I denna presskonferens tar Putin en mycket hårdare ton. Den ukrainska identiteten är konstruerad och falsk - vem som helst kan visst kalla sig ukrainare:

“[Om Micheil Saakasjvili:] Here is a man who was the president of the independent Georgian state, and now he is running from square to square yelling for the whole world to hear: I am a Ukrainian! Are there no genuine Ukrainians in Ukraine? And Ukraine puts up with all this.”

Tanken om en gemensam civilisation dyker som tidigare nämnt också upp igen. Medan det 2013 talades om slavisk-ortodoxa värderingar, talar Putin här om en ”slavisk värld”. Ämnet är hur relationerna mellan de två folken är, och hur nära besläktade de är. Han hänvisar till att denna slaviska världs historia är komplicerad, att det fanns många olika slaviska stammar, men till slut uppstod ruserna med Kiev som centrum. Det blir en upprepning av tesen om ukrainare och ryssar som samma folk historiskt och andligt.

Vad gäller Ukrainas självständighet får den en tvetydig ställning i Putins uttalande. Putin redogör kort för (sin uppfattning om) Ukrainas historia, som i detta narrativ börjar 1645 när det blev del av Ryssland. Det var sedan med Rysslands expansion som Ukraina fick nytt territorium, först genom diverse krig och sedan på 20-talet när bolsjevikerna skänkte historiskt icke-ukrainskt land till

den nya republik de kallade Ukraina. Detta efter att ukrainare på 1800-talet hade börjat agitera för självständighet. Detta hade de rätt till, enligt Putin, eftersom det antagligen skedde en viss tvångs-russificering.

”But for Ukraine this was the least important thing because after all it is an Orthodox country. This was important at that time. Let me recall that passports identified religion rather than ethnic origin. There was no difference at all between a Russian and a Ukrainian.”

Det som Putin inte kan acceptera är att Ukraina även fick Krimhalvön 1954. Här fortsätter narrative om Krim som ett speciellt område med särskild betydelse för Ryssland jämfört med andra områden som tillföll Ukraina.

“The people of Crimea made their own decision, I am sure we will get over this. Some people believe that it is better for Ukraine to develop as an independent state. So be it. If people believe so, this should be done and supported. It is absolutely pointless and counterproductive to try and suppress this opinion.

But let me emphasise that the entire world is taking a different path. People of different ethnic origin and religion are increasingly drawing closer to each other. This is happening both in Europe and Asia and also in North America – everywhere in the world.”

Putin avslutar med att uppmana till enighet och samarbete. Fientligheten antyds vara omvärldens fel: ryssarna och ukrainarna delades upp och sattes emot varandra. Även om det inte sägs uttryckligt finns alltså en viss röd tråd från de tidigare talen om hotet från omvärlden och Ryssland som offer.

6.3.3 Inför invasionen 2022

Sent i februari 2022 höll Putin två för situationen mycket viktiga tal. Det ena den 21 februari efter flera månaders militär uppbyggnad längs gränsen till Ukraina; det andra talet den 24 februari när ryska trupper invaderade längs nämnda gräns. I dessa tal är tonen ännu mer aggressiv än tidigare. Medan Putin 2014 ändå sade ”so be it” till ukrainsk självständighet, är detta nu inte längre acceptabelt. Temana om ett gemensamt arv och tillhörighet finns kvar i bakgrunden, men deras positiva budskap om samlevnad och samarbete har ersatts av anklagelser om folkmord och fientlighet. Det finns också en viss upptrappning från 2014. Då räckte det att Ryssland skulle annektera Krim och ’skydda’ ryskspråkiga i landet. Ukraina, och Nato genom Ukraina, målas däremot år 2022 upp närmast som ett existentiellt hot mot Ryssland som måste krossas en gång för alla.

Det första talet heter på Kremls sida ännu en gång bara ”Address by the President of the Russian Federation”. Tonen är betydligt mer aggressiv än i tidigare tal, men narrativet i grunden oförändrat sedan 2017. Putin talar om Ukrainas behov av att välja sida mellan två civilisationer både historiskt sett och i modern tid: den katolska (”Väst”), och den ortodoxa (”Öst”) civilisationen. Ukraina är inte en ”sann” nation, utan ett resultat av en onaturlig uppdelning av

Rus/Ryssland/det ryska folket (de tre framställs ofta som identiska). Det fanns ingen separat ukrainsk identitet innan 1917.

“I would like to emphasise again that Ukraine is not just a neighbouring country for us. It is an inalienable part of our own history, culture and spiritual space. These are our comrades, those dearest to us – not only colleagues, friends and people who once served together, but also relatives, people bound by blood, by family ties.

Since time immemorial, the people living in the south-west of what has historically been Russian land have called themselves Russians and Orthodox Christians.”

Inte heller ukrainarnas välstånd är deras eget. Alla Ukrainas rikedomar var antingen arv från ryska imperier (här inkluderas Sovjetunionen) eller skapades genom nära samarbete med det moderna Ryssland. Staten Ukraina anklagas för att förneka sin historiskt ryska identitet genom att diskriminera mot rysktalande och underblåsa schismen mellan den ortodoxa kyrkan i Ukraina och Ryssland. Den ukrainska staten är enligt Putin motsatt folkets intressen och gör i stället allt för oligarker och NATO-länder/Väst. Detta leder till att bara Ryssland kan skydda rysktalande i Ukraina. Ukraina styrs av nazister som begår folkmord i (det ryska) Donbass. Den ukrainska staten är alltså ett hot mot både det ukrainska och det ryska folket, men också mot själva ryska staten.

“It is not surprising that Ukrainian society was faced with the rise of far-right nationalism, which rapidly developed into aggressive Russophobia and neo-Nazism. This resulted in the participation of Ukrainian nationalists and neo-Nazis in the terrorist groups in the North Caucasus and the increasingly loud territorial claims to Russia. [...]

Essentially, the so-called pro-Western civilisational choice made by the oligarchic Ukrainian authorities was not and is not aimed at creating better conditions in the interests of people’s well-being but at keeping the billions of dollars that the oligarchs have stolen from the Ukrainians and are holding in their accounts in Western banks, while reverently accommodating the geopolitical rivals of Russia.”

En viktig detalj för narrativet är just att Ryssland inte målas upp som den aggressiva parten. I talet framhålls med all önskvärd tydlighet att Ryssland alltid har tvingats försvara sig mot ett fientligt Väst, både i medeltida och modern historia. Historiskt har Ryssland behövt försvara sig mot militära anfall, och sedan 90-talet har NATO expanderat allt närmare rysk mark. Det är Väst som är aggressiva. Efter 2014 har Ukraina valt Väst - vilket alltså är fel val inte bara säkerhetsmässigt utan också historiskt/kulturellt/religiöst identitetsvidrigt - och är mer eller mindre en satellitstat under NATO.

Inte en dag går enligt talet förbi utan att folket i Donbass skoningslöst anfalls med raketer och artilleri i vad som inte är mindre än ett folkmord. Detta ignoreras av ”den så kallat civiliserade världen” – Väst – eftersom folket i Donbass stod vad som beskrivs som en kupp i Kiev 2014. ”*They are fighting for their elementary*

right to live on their own land, to speak their own language, and to preserve their culture and traditions.” Att Putin nu erkänner folkrepublikerna Donetsk och Luhansk som självständiga framstår i detta sammanhang som en sista desperat utväg att rädda folket i dessa områden, efter att Ryssland i flera år har försökt lösa det på diplomatisk väg. Hindret har då varit den nazistiska Kievregimen, nickedockor till det ständigt aggressiva Nato.

6.3.4 Invasionens morgon

Den 24 februari invaderade slutligen ryska trupper Ukraina, i ett krig som i skrivande stund fortfarande pågår. Klockan 06.00 Moskvatid samma morgon höll Putin ett tal. I Talet som i vanlig ordning får titeln ”Address by the President of the Russian Federation” förbereder Putin sin publik för en ”särskilt militär operation” i Ukraina – inte ett krig. Detta ordval kan tyckas märkligt. Ett möjligt sätt att tolka det är som en fortsättning på narrativets tema om Ryssland som försvarare mot västerländsk aggression: det är inte Ryssland som startar ett krig, de bara ingriper militärt för att få stopp på den ukrainska regeringen och dess ”folkmord” i Donbass.

För det är kortfattat vad detta långa tal handlar om, men många fler ord. Det upprepar alla de tidigare nämnda punkterna, om möjligt med ännu skarpare ordval och mer dramatiska slutsatser. Sovjetunionens kollaps (och mellan raderna Ukrainas påföljande självständighet) är nu inte enbart en katastrof för Ryssland, utan för hela världen i och med det undergrävande av internationell rätt som enligt Putin följde. Nu kunde USA och Nato agera fritt och utan motvikt, och började genast starta militära konflikter och destabilisera självständiga länder som Serbien och Libyen. Ryssland gjorde allt i sin makt för att vara en god och pålitlig partner, men lurades gång på gång av ett Väst som siktar mot Rysslands undergång. Ukraina är i denna situation inte mycket mer än en bricka i spelet: ett broderland kuppet av Väst stöttade fascister som med folkmord vill göra sig av med alla ryskspråkiga i landet. Därmed har Ryssland inget annat val än att gå in i landet.

”The purpose of this operation is to protect people who, for eight years now, have been facing humiliation and genocide perpetrated by the Kiev regime. To this end, we will seek to demilitarise and denazify Ukraine, as well as bring to trial those who perpetrated numerous bloody crimes against civilians, including against citizens of the Russian Federation.”

Men det kallas som sagt inte en invasion. Målet är att ”avnazifiera”. Detta är ett existentiellt krig där nazister mördar ryssar och måste stoppas. Om detta låter bekant är det troligen för att läsaren genast tänker på andra världskriget. Den jämförelsen görs inte bara mellan raderna utan uttalas explicit en stund innan citatet ovan:

”[Ukraina och Nato] will undoubtedly try to bring war to Crimea just as they have done in Donbass, to kill innocent people just as members of the punitive units of Ukrainian nationalists and Hitler’s accomplices did during

the Great Patriotic War. They have also openly laid claim to several other Russian regions.”

Att Nato har ljugit för Ryssland och att Ukraina styrs av nazister dyker upp redan 2014: men att de skulle utföra folkmord och planera att invadera Ryssland är en eskalering av de etablerade temana som inte uttalas tydligt förrän nu. Putin vädjar till och med till ukrainsk militär och uppmanar dem att liksom deras förfäder resa sig mot fascisterna i försvar av deras ”gemensamma Moderland”. Sist men inte minst ger Putin ett varningens ord till alla som kan tänkas ingripa: det kommer leda till konsekvenser som världen aldrig har sett.

7 Diskussion

Det är vid en första anblick slående hur lika narrativen 2013 och 2022 är i sina teman och grundläggande budskap. Efter 2014 är det främst tonen och konsekvenserna som hårdnar, men budskapet och historiebruket och är i stort detsamma: Ukraina och dess folk är omöjliga att skilja från Ryssland och dess folk, eftersom det genom historien finns en rak linje av utveckling och gemensamma egenskaper som knyter dem samman.

Man skulle kunna dela upp narrativen i historia och diskurs på så sätt att de historiska händelser som tas upp blir *historien*, innehållet, medan tonen och kontexten de används i blir *diskursen*, det sätt innehållet presenteras. Då blir i huvudsak historien lik men diskursen olik. Ukrainare och ryssar kallas konsekvent för ett enda folk. 2013 presenteras det som en positiv självklarhet, men 2014, 2017 och särskilt 2022 presenteras det som hur det *borde* vara men som något Ukraina har övergivit. Med denna förändring kommer också en viss skillnad i innehåll: jämförelser mellan den ukrainska staten och nazister görs inte 2013.

Att Putin 2013 hyllar de goda relationerna med Ukraina och lovar respektera dess suveränitet, bara för att 2014 annektera ukrainskt territorium och underblåsa väpnad konflikt i dess östra delar kan verka bisarrt. Men det finns en logik i det om man ser det enligt narrativet om folkens enhet: Ryssland har som ledare för en kulturellt, historiskt och religiöst baserad civilisation ansvar även för Ukraina. Om den ukrainska staten går emot vad Ryssland anser vara dess intressen är ryssarna förpliktigade att ingripa. Ännu en upptrappning syns förstås i narrativet i februari 2022. Nu räcker det inte för Ryssland att ”skydda” rysktalande på Krim och i Donbass: hela Ukraina måste underkasta sig sitt öde som del av den ryska civilisationen. Men förutom den uppskruvade fientligheten är talen i mångt och mycket lika de tidigare, och narrativet är detsamma. Berättelsen är detsamma, men lärdomarna skiljer sig.

För att återknyta mer till teorin kan man till att börja med säga att även min teoretiska analys är väldigt lika mellan de olika narrativen, med främst tonen och deras slutsatser som skillnad. Det narrativ som syns 2013 är ett som generellt fokuserar på positiva aspekter i relationen mellan ryssar och ukrainare. Det finns en obruten gemenskap genom historien som trots kortare avbrott alltid har återskapats med lycka och välstånd som följd. Händelser som kan tolkas negativa, som Sovjetunionens kollaps, ges mycket lite utrymme medan möjligheterna för djupare samarbete mellan länderna i framtiden får ta plats. Med Robertsons ord är det ett narrativ som rör sig uppåt, mot ljusare tider.

Narrativet präglas också till viss del av en primordialistisk syn på nationstillhörigheten. Mer specifikt är det en kulturell primordialism, där språk, kultur och inte minst religion binder samman de tre folk som härstammar från ruserna så nära att de egentligen fortfarande är samma folkslag. Kontinuiteten

mellan Kievan Rus och dagens "rusiska" länder är obruten efter 1000 år, inte för att de är biologiskt besläktade utan för att de delar kulturellt ursprung. Fokuset på att ruserna valde civilisation för också tankarna till Samuel Huntingtons teorier om civilisationernas kamp. Länderna i den slavisk-ortodoxa civilisationen eller ryska världen måste stå enade mot den fientligt inställda Västvärlden. Särskilt den ortodoxa kyrkans roll i att definiera den gemensamma civilisationen stämmer överens med Huntingtons tankar. Det är också slående att ordet "slavisk-ortodox" används både av Huntington och Putin. Kanske är den ryske presidenten en anhängare av teorin? Det är förstås omöjligt att veta enbart utifrån dessa texter, men om inte så passar retoriken ändå mycket väl.

Vad gäller själva sättet historien används har texten flest likheter med det ideologiska historiebruket. Tidslinjen är tydlig och okomplicerad: från Kievan Rus till Tsarrysland till dagens Ryssland och Ukraina, med en förhoppning om en ljusare framtid präglad av nära samarbete. Perioder av konflikt som Holodomor, eller ukrainska nationalisterna som under andra världskriget kollaborerade med nazisterna, tas inte upp alls eftersom det inte passar in i narrativet om folkens enighet. Intressant att notera för senare jämförelse är att Putin här inte gör några som helst territoriella anspråk på Ukraina. Det behövs inte i narrativet där det är självklart att Ukraina alltid kommer "välja Ryssland".

När narrativet från 2014 och framåt börjar ta en mer fientlig ton behåller det ändå flera av dessa perspektiv på historia och identitet. Däremot är narrativet nu ett med mer osäker framtid: utan Ukrainas självklara plats vid Rysslands sida antyds framtiden (kanske främst för Ukraina) se mörk ut. När man betänker de direkt jämförelserna med andra världskrigets nazister, som bara blir mer explicita ju närmare det öppna kriget kommer, kan narrativet till och med sägas ta en negativ vändning; nu går historien åter ned i andra världskrigets mörker, i stället för den ljusa framtid som hade kunnat vara om Ukraina bara hade stannat i den ryska sfären. Detta historiebruk har klara drag av det pedagogiskt-politiska. Ju hemskare historisk händelse desto hetare debatt – vad är väl hemskare än nazismens skräckvälde, och vilken debatt är hetare än den som leder till öppet krig?

8 Sammanfattning och Slutsatser

Från 2013 till och med 2022 målar Putin upp ett narrativ om en gemensam ukrainsk-rysk identitet grundad i en upplevd historisk, kulturell och religiös gemenskap. Skillnaden är framför allt syftet med narrativet, där det från 2014 och framåt blir mer aggressivt och ska förklara ryska handlingar som att annektera Krim. För att uppnå det utökas narrativet till att inkludera att Ukraina har gått ifrån sin rättmätiga plats vid Rysslands sida och blivit en satellitstat för Nato som hotar Ryssland. Narrativet är kulturellt primordialistiskt med inslag av ideologiskt samt pedagogiskt-ideologiskt historiebruk.

Vilka slutsatser kan då dras av detta? Putins använder sig av en kulturell primordial syn på historien. Det kan vara för att han själv är övertygad om detta perspektiv, men också för att det är vad han tror bäst går hem hos sin publik. Det politiska historiebruket är ett resultat av den politiska kontexten: Putin vill övertyga sin publik om sitt budskap för att få deras stöd. Att jämföra sina fiender med andra världskrigets nazister är slagkraftigt då de är allmänt kända som ondskefulla även för människor som inte i övrigt känner till så mycket om historia.

Den öppna ryska invasionen av Ukraina kom som en överraskning för många. Men även om retoriken snabbt trappades upp inför invasionen fanns vad som i efterhand blir varningssignaler i Putins uttalanden med redan dagen Ryssland annekterade Krim. Så fort Ukraina så att säga "valde Väst över Ryssland" blev de med Putins ord nazister. Att invasionen skedde just denna februari beror med det perspektivet inte enbart på att Putin skulle ha ändrat sig eller fått en ny syn på Ukraina.

Vad som i stället skulle kunna vara förklaringen återstår för andra att besvara. Troligen är det en kombination av många faktorer. Vidare forskning skulle också kunna jämföra Putins retorik med den i exempelvis USA, för att se om det är en del av en trend eller ett ryskt undantag.

9 Referenser

9.1 Källor

- Press statements following meeting with President of Ukraine Viktor Yanukovich (22 oktober 2012) [Elektronisk] Länk: <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/16700>. Hämtad 2022-05-22
- Meeting with President of Ukraine Viktor Yanukovich (4 mars 2013). [Elektronisk] Länk: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/17622>. Hämtad 2022-05-22
- Orthodox-Slavic Values: The Foundation of Ukraine's Civilisational Choice conference (27 juli 2013). [Elektronisk] Länk: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/18961>. Hämtad 2022-05-22
- News conference of Vladimir Putin (19 december 2013). [Elektronisk] Länk: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/19859>. Hämtad 2022-05-25
- Address by President of the Russian Federation (18 mars 2014). [Elektronisk] Länk: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20603>. Hämtad 2022-05-22
- Vladimir Putin's annual news conference (14 december 2017). [Elektronisk] Länk: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/56378>
- Address by the President of the Russian Federation (21 februari 2022). [Elektronisk] Länk: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/67828>. Hämtad 2022-05-23
- Address by the President of the Russian Federation (24 februari 2022). [Elektronisk] Länk: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/67843>. Hämtad 2022-05-23

9.2 Litteratur

- Bartulovic, Alexa (2006). "Nationalism in the Classroom: Narratives of War in Bosnia-Herzegovina (1992-1995) in the History Textbooks of the Republic of Srpska", *Studies in Ethnicity & Nationalism*. 6:3. (s. 51-72)
- Bodin, Per-Arne (2022), *Rysk kultur i tusen år*. Skellefteå: Artos och Norma Bokförlag.
- Chatman, Seymour (1978), *Story and Discourse. Narrative Structure in Fiction and Film*. Ithica and London: Cornell University Press.

- Chatman, Seymour (1990), *Coming to Terms. The Rhetoric of Narrative in Fiction and Film*. Ithica: Cornell University Press.
- Geertz, Clifford (1963). "Primordial Sentiments and Civil Politics in the New States" i Geertz, Clifford (red.) *Old Societies and New States*. New York: The Free Press of Glencoe.
- Gerner, Kristian (2011), *Ryssland: en europeisk civilisationshistoria*. Lund: Historiska media.
- Hopf, Ted (2006). "Identity, legitimacy, and the use of military force: Russia's Great Power identities and military intervention in Abkhazia" *Review of International Studies*. 31:1, (s. 225-243)
- Hopf, Ted (2016). "'Crimea is ours': A discursive history" *International Relations*. 30:2. (s. 227-255)
- Huntington, Samuel (1998). *Clash of Civilizations*. New York: Touchstone Books.
- Joireman, Sandra F. (2003). *Nationalism and Political Identity*. New York: Continuum.
- Karlsson, Klas-Göran (2009). "Historiedidaktik: begrepp, teori och analys" i Karlsson, Klas-Göran - Ulf Zander. *Historien är nu: En introduktion till historiedidaktiken*. Lund: Studentlitteratur.
- Oppermann, Kai – Alexander Spencer (2016). "Telling stories of failure: narrative constructions of foreign policy fiascos" *Journal of European Public Policy*. 23:5. (s. 685-701)
- Papadakis, Yiannis (2008). "Narrative, Memory and History Education in Divided Cyprus: A Comparison of Schoolbooks on the 'History of Cyprus'", *History & Memory: Studies in Representations of the Past*. 20:2. (s. 128-148)
- Robertson, Alexa (2012). "Narrativanalys" i Bergström, Göran - Kristina Boréus (red.). *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur (s. 219-262).
- Szporluk, Roman (2000). *Russia, Ukraine, and the Breakup of the Soviet Union*. Hoover Press.
- Yurchuk, Yuliya (2020). "Ukraine. Memory Nodes Loaded with Potential to Mobilize People" i Mörner, Ninna (red.). *Constructions and Instrumentalization of the Past. A Comparative Study on Memory Management in the Region*. Centre for Baltic and East European Studies, Södertörn University.

9.2.1 Elektroniskt:

- Britannica. "Cossack", *Encyclopaedia Britannica*. [Elektroniskt] Länk: <https://www.britannica.com/topic/Cossack>. Hämtad 2022-05-22
- Düben, Björn Alexander (2020). "'There is no Ukraine': Fact-Checking the Kremlin's Version of Ukrainian History". *LSE International History*. [Elektronisk] Länk: <https://blogs.lse.ac.uk/lseih/2020/07/01/there-is-no->

- [ukraine-fact-checking-the-kremlins-version-of-ukrainian-history/](#). Senast uppdaterad 2020-06-01, hämtad 2022-05-24.
- Styrman, Agneta (red.) (2022). "Ukraina – Äldre historia". *Landguiden*. [Elektronisk] Länk: <https://www.ui.se/landguiden/lander-och-omraden/europa/ukraina/aldre-historia/>. Senast uppdaterad 2022-01-25, hämtad 2022-05-18.
- Åselius, Gunnar (2022). "Ruser". *SO-rummet*. [Elektronisk] Länk: <https://www.so-rummet.se/kategorier/ruser>. Senast uppdaterad 2022-03-02, hämtad 2022-05-18.